

Łukasz SAROWSKI

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ WOBEC WARTOŚCI
Międzynarodowa konferencja „Chrześcijaństwo a ekonomia”
KUL, Lublin, 25 XI 2016

Z okazji 1050 rocznicy Chrztu Polski oraz rocznic ogłoszenia encyklik św. Jana Pawła II: *Centesimus annus* (w roku 1991) i *Laborem exercens* (w roku 1981) na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Chrześcijaństwo a ekonomia”. Jej organizatorami byli: Instytut Jana Pawła II KUL, Katedra Katolickiej Nauki Społecznej i Etyki Społeczno-Gospodarczej KUL, Centrum Jana Pawła II w Lublinie, Instytut Papieża Jana Pawła II w Warszawie i Centrum Myśli Jana Pawła II w Warszawie. Patronat honorowy nad konferencją objęli: Wielki Kanclerz KUL abp Stanisław Budzik, Rektor KUL Antoni Dembiński oraz Prezydent Miasta Lublin Krzysztof Żuk. Patronat medialny sprawowały: „Gość Niedzielny”, „Niedziela”, Radio eR, TVP Lublin i Radio Lublin.

Cel konferencji stanowiła refleksja nad przesłaniem na temat gospodarki oraz roli, jaką mają do spełnienia przedsiębiorcy wobec aktualnej sytuacji ekonomicznej i zjawisk w niej obecnych, zawartym w encyklikach Jana Pawła II. Wśród głównych kwestii, które rozpatrywano, były pytania, czy proces bogacenia się oraz wierność religii chrześcijańskiej stoją w sprzeczności i w jakim zakresie współczesny model gospodarczy ukształtowany został przez myśl chrześcijańską. Konferencję otworzył pro-

rektor do spraw studenckich ks. Andrzej Kiciński, składając na ręce dyrektora Instytutu Jana Pawła II KUL Agnieszki Lekkiej-Kowalik podziękowania za zorganizowanie tego spotkania naukowego.

W ramach czterech sesji referaty wygłosiło pięciu prelegentów z ośrodków zagranicznych i siedmiu z ośrodków polskich¹. Obrady pierwszej sesji, prowadzonej przez Agnieszkę Lekką-Kowalik, rozpoczął Joachim Wiemeyer (z Ruhr-Universität Bochum w Niemczech), który w wystąpieniu „Praca ludzka – podstawowy fakt antropologiczny podlegający ciągłej zmianie” podkreślił, że dynamiczne zmiany, którym współcześnie uległa ludzka praca, związane są przede wszystkim z dostępnością coraz bardziej zaawansowanych środków pomocniczych determinujących powstanie nowych form organizacji pracy. Powszechne wykorzystywanie komputerów i Internetu przez pracowników oraz coraz większa samodzielność komputerów w zakresie wykonywania pewnych zadań zmieniają sposób postrzegania relacji człowiek–maszyna. Katolicka nauka spo-

¹ Wykłady gości zagranicznych zostały przedstawione w ich własnych językach, a tłumaczenia na język polski równoległe wyświetlano na ekranie. Tytuły tych wystąpień podaje w tłumaczeniu na język polski.

leczna musi zmierzyć się zarówno z pozytywnymi, jak i negatywnymi aspektami „pracy 4.0”, z rosnącą rolą technologii. W nawiązaniu do postawionej diagnozy prelegent omówił chrześcijańską tradycję rozumienia pracy, tradycję, w świetle której praca stanowi powinność człowieka wobec samego siebie, swojej rodziny i społeczeństwa, co szczególnie akcentował papież Jan Paweł II w encyklice *Laborem exercens*. Joachim Wiemeyer zwrócił również uwagę na nowe wyzwania, które stawia przed pracobiorcami digitalizacja tak w sferze gospodarki, jak i w świecie pracy. Rolą polityki państwa oraz osób reprezentujących interesy pracowników – stwierdził – jest skrupulatna analiza możliwego ryzyka oraz zapewnienie środków zaradczych w celu eliminacji potencjalnych zagrożeń wynikających z procesu digitalizacji pracy. Przedsiębiorcy natomiast powinni kierować się długoterminowym planem zrównoważonego rozwoju swoich przedsiębiorstw.

W referacie zatytułowanym „Ekonomia rodziny w nauczaniu Jana Pawła II w encyklikach *Laborem exercens* (1981) i *Centesimus annus* (1991). Realia ekonomiczne polskiej rodziny” ks. Zdzisław Struzik (reprezentujący Instytut Papieża Jana Pawła II w Warszawie) zwrócił szczególną uwagę na fakt, że we wszystkich kulturach rodzina stanowi podstawę zorganizowanego życia wspólnotowego. Ważne jest zatem, by w ekonomii uwzględniana była rzeczywistość małżeńska i rodzinna – sama praca zawsze powinna mieć wobec niej charakter służebny. Prelegent nawiązał tu do nauczania Jana Pawła II, który wyróżniał dwa zależne od siebie, przenikające się kręgi: rodziny i pracy. Owo przenikanie winno być oparte przede wszystkim na sprawiedliwości i miłości. Zdzisław Struzik podjął również problem własności – stwierdził, że własność powinna opierać się na sprawiedliwości, a prawo osobistego posiadania winno być podporządkowane

prawu powszechnego używania zasobów ziemskich. W referacie uwzględnione zostały również kwestie właściwej zapłaty za pracę (tak zwanej płacy rodzinnej) oraz obowiązku udzielania przez państwo pomocy rodzinom w procesie wychowania wartościowych, moralnie odpowiedzialnych obywateli. Na zakończenie swego wystąpienia prelegent mocno podkreślił, że nauczanie Jana Pawła II, które zostało wpisane w społeczną naukę Kościoła, nadal jest aktualne i pomaga w zrozumieniu i stosowaniu podstawowych pojęć socjologicznych czy ekonomicznych, szczególnie w odniesieniu do życia małżeńskiego oraz rodzinnego.

W kończącym pierwszą sesję referacie „Struktury grzechu i struktury dobra wspólnego” Paul H. Dembinski (reprezentujący Université de Fribourg i Association Internationale pour l’Enseignement Social Chrétien w Szwajcarii) dokonał analizy patologii rodzących się w strukturach budowanych przez człowieka. Prelegent podkreślił, że tytułowych „struktur grzechu” nie należy odnosić jedynie do korporacji, ponieważ podobne mechanizmy mogą pojawiać się również w mniejszych przedsiębiorstwach. Istotną kwestią jest zatem odpowiedzialność za podejmowane decyzje. Niewłaściwe działania, będące konsekwencją podjętych wcześniej decyzji, z upływem czasu mogą ulec „normalizacji”, wskutek czego to, co moralnie niewłaściwe, staje się normą. Banalizacja grzechu sprzyja zaś „ślepcie moralnej”.

Drugą sesję, prowadzoną przez Aleksandrę Vanney (z Centrum Myśli Jana Pawła II w Warszawie), rozpoczął ks. Martin Schlag (z Pontifical University of the Holy Cross we Włoszech) wystąpieniem „*Centesimus annus*, kapitalizm i wiara”. Stwierdził on, że wiara nie może pełnić służebnej funkcji wobec kapitalizmu, ponieważ celem życia człowieka nie jest konsumpcja, ale oddawanie czci Bogu, nawet za cenę wyrzeczenia się dobrobytu.

Prelegent przypomniał postulat sformułowany przez Benedykta XVI w encyklice *Caritas in veritate*: „Rozwój ekonomiczny, społeczny i polityczny, jeśli chce być autentycznie ludzki, powinien uwzględniać zasadę *bezinteresowności* jako wyraz braterstwa” (nr 34). Mówił też o potrzebie „epistemologicznego nawrócenia” w dzisiejszej gospodarce, polegającego na przezwycięzeniu fałszywych dychotomii: wolność–solidarność i sprawiedliwość–miłość. Niebagatelną rolę w zakresie ewangelizacji świata biznesu pełnią katolickie uczelnie kształcące przyszłe kadry biznesowe.

Kolejny prelegent, Rafael Alvira (z Universidad de Navarra) w referacie zatytułowanym „Rodzina jako podstawa i cel chrześcijańskiej koncepcji ekonomii” wskazał na konsekwencje niedostrzegania roli rodziny, faktycznie mającego miejsce w wielu sferach życia społecznego, a w naukach ekonomicznych i polityce obecnego na poziomie pojęciowym. Zauważył, że nastąpiło odwrócenie porządku rzeczy: w gospodarce przemysłowej, handlowej i technologicznej rodzina przestała być niezbędną bazową jednostką ekonomiczną, jaką była przez tysiące lat. Obecnie to gospodarka w dużej mierze determinuje życie rodzinne. Prelegent przypomniał również, że źródłem ekonomii i jej nacelną zasadą jest własność. Człowiek jako jedyne stworzenie odczuwa potrzebę posiadania i potrzeba ta może służyć jego osobowemu rozwojowi. Pragnienie posiadania nie odnosi się jedynie do dóbr materialnych, ale także innych, związanych z rzeczywistością rodzinną. To w rodzinie człowiek poznaje siebie samego i swoją tożsamość. Celem ekonomii jest zapewnienie podstawy materialnej, czyli dobrobytu warunkującego szczęśliwość rodziny. Własność i dobrobyt są podstawowymi pojęciami ekonomii społecznej, a ich błędne rozumienie może zdaniem Rafaela Alvirya wpływać niekorzystnie na aktywność go-

spodarczą. W jeszcze większym stopniu niż ekonomia uznająca bogacenie się za cel działalności gospodarczej deprecjonuje znaczenie rodziny ekonomia polityczna, traktująca rozwój jako podstawowy element procesów gospodarczych. Zdaniem prelegenta wspólnota rodzinna powinna być podstawą oraz celem ekonomii, ponieważ jest przestrzenią kształtowania się tożsamości ludzkiego bytu i realizacji istotnych potrzeb, w szczególności potrzeby miłowania innych. Niezrozumienie tego faktu może doprowadzić do zafałszowania polityki rodzinnej i gospodarczej.

Ks. Stanisław Fel (z KUL) w referacie „Ekospołeczna gospodarka rynkowa – współczesna katolicka propozycja ładu gospodarczego” scharakteryzował trzy modele postrzegania społecznej gospodarki rynkowej: jej reinterpretację z perspektywy neoliberalnej, ujęcie opowiadające się za budową państwa opiekuńczego oraz model opierający się na nauczaniu społecznym Kościoła. Stwierdził, że najbardziej odpowiednia do budowania rzeczywistości społeczno-gospodarczej jest ostatnia z wymienionych propozycji, gdyż respektuje znaczenie własności prywatnej, wolnego rynku, przedsiębiorczości i uczestnictwa, a przede wszystkim za główną wartość uznaje godność osoby ludzkiej. Ukazał też wartość wolności i rolę sprawiedliwości w jej realizacji. Szczególną uwagę zwrócił na kwestię sprawiedliwości pokoleniowej. Z perspektywy diachronicznej głównym problemem związanym ze sprawiedliwością międzypokoleniową jest odpowiedzialność za wykorzystanie zasobów naturalnych. Analizując sprawiedliwość z perspektywy synchronicznej, prelegent wskazał na konieczność szukania zgodności między działaniami społeczno-ekonomicznymi a ochroną środowiska. Podkreślił też znaczenie modelu ekospołecznej gospodarki rynkowej formułowanego na gruncie katolickiej myśli społecznej, uwzględniającego potrzebę znalezienia równowagi między

efektywnością rynkową a zaspokojeniem potrzeb.

Wystąpienie Anieli Dylus (z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) nosiło tytuł „Znaczenie wolnej niedzieli. Przyczynek do debaty wokół jej prawnej ochrony w Polsce”. W pierwszej części referatu przedstawiony został aktualny stan prawny w omawianej kwestii. Prelegentka przeanalizowała społeczne poparcie dla projektu wolnej niedzieli oraz racje zwolenników jej prawnej ochrony, takie jak gwarancja podstawowych wolności i praw pracowników handlu czy korzystne skutki dla ich zdrowia wynikające z zapewnienia dnia wolnego od pracy. Anieli Dylus wykazała, że nie bez znaczenia są również racje ekonomiczne zachowania „niedzielnej ciszy”. Ponadto podkreśliła religijną wartość niedzieli jako dnia przeznaczonego na odpoczynek. Przeanalizowała zarówno argumenty na rzecz zagwarantowania wolnej niedzieli, jak i argumenty przeciw temu projektowi. Uwzględniła między innymi problemy nierównego traktowania wielkich i małych podmiotów, uprzywilejowania placówek handlowych wobec gastronomicznych i kulturalnych, braku czasu na zakupy w dni powszednie, wolności konsumenckiej i prawnej ochrony wartości religijnych.

Sesję trzecią poprowadził ks. Marek Wódka (z KUL). Pierwszy wykład, zatytułowany „Leczenie «gorączki» skorporyzowanego szkolnictwa wyższego. Zalecenia katolickiej nauki społecznej dotyczące pracy” przedstawił Gerald J. Beyer (z Villanova University). Postawił on tezę, że katolicka nauka społeczna oraz będąca jej fundamentem antropologia społeczna są jedynymi środkami uzdrowienia kształcenia wyższego, które zainfekowane zostało praktykami hiperindywidualistycznymi oraz modelami przeniesionymi ze świata biznesu. Wskazał na szereg podobieństw występujących między funkcjonowaniem uczelni wyższych a działaniem dobrze zorganizowa-

nych przedsiębiorstw nastawionych na szybkie pomnażanie kapitału. Tendencję tę – upodobnianie się do przedsiębiorstw – wykazują także uczelnie katolickie. Rozrost administracji, rosnąca rola korporacyjnych udziałowców, postrzeganie studenta jako klienta, systematyczne pogarszanie warunków zatrudnienia kadry naukowej wynikające z konieczności gromadzenia kapitału – to tylko niektóre czynniki wpływające negatywnie na formowanie dobrze wykształconych obywateli. Współczesna gospodarka prezentuje redukcjonistyczną antropologię, diametralnie różną od tej, na której oparta jest katolicka nauka społeczna, postrzega człowieka jako homo economicus, dla którego celem działania jest wyłącznie maksymalizacja własnych korzyści. Rola uniwersytetu polega natomiast na wspieraniu wszechstronnego rozwoju człowieka i na promowaniu dobra wspólnego. Zadanie to może zostać zrealizowane tylko wówczas, gdy pracownicy uczelni uzyskają możliwość współuczestniczenia w podejmowanych przedsięwzięciach. Budowanie efektywnej komunikacji między kadrami naukową, administracją, kadrami gospodarczą i studentami jest konieczne do kształtowania się wspólnoty, która będzie pracowała dla dobra wspólnego. Prelegent zwrócił uwagę także na potrzebę pielęgnowania wolności akademickiej, która – zgodnie z katolicką nauką społeczną – wypływa z prawa do uczestnictwa w tworzeniu wspólnego dobra oraz korzystaniu z niego. Katolicka nauka społeczna ukazuje ponadto, jak kształtować wewnętrzne aspekty funkcjonowania uniwersytetu katolickiego poprzez poszanowanie praw pracowników różnych szczebli. Zdaniem Geralda J. Beyera korzyści płynące ze stosowania jej zasad powinny zostać rozważone nie tylko przez katolickie uczelnie, ale przez wszelkie instytucje.

Magdalena Zdun (z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie) w swoim wystąpieniu „Chrześcijańskie korzenie innowa-

cyjności” stwierdziła, że innowacyjność ujmowana bywa w sposób skrajnie redukcjonistyczny – wyłącznie jako kategoria zarządcza, ekonomiczna i technologiczna, mimo że cechuje ją wielowymiarowość i można ją wyjaśnić poprzez zmienne pozaekonomiczne. Prelegentka przypomniała tradycję badań nad pozaekonomicznymi czynnikami rozwoju oraz nad innowacyjnością, także rozumianą jako kategoria uwarunkowana aksjologicznie. W szczególności zwróciła uwagę na koncepcje inspirowane chrześcijaństwem. Przywołała myśl Maxa Webera, który – sięgając do pism Richarda Baxtera oraz nauk Lutera i Kalwina – sformułował tezę o wpływie protestantyzmu na rozwój przedsiębiorczości. Z dociekań Janusza Hryniewicza wynika jednak, że *ethos* pracy ewangelików i katolików jest podobny, przy czym katolicy wykazują większe przywiązanie do sprawiedliwości i równości. Do podobnych wniosków prowadzą badania Anieli Dylus, która poddała analizie listę krajów pozycjonowanych według osiągniętego poziomu gospodarczego (HDI). Analiza ta pokazała, że różnice między krajami protestanckimi i katolickimi są minimalne. Zdaniem Magdaleny Zdun wartości wskaźników przez Webera – oszczędności i pracy – nie zrodziła reformacja, lecz były one częścią monastycznych reguł zakonnych św. Benedykta z Nursji oraz św. Bernarda z Clairvaux. Prelegentka przedstawiła też wyniki przeprowadzonych przez duńskich naukowców badań mających zweryfikować tezę Webera oraz ustalić faktyczny wpływ klasztorów cysterskich na kształtowanie wartości gospodarczych. Szczegółowo omówiła pojawienie się cystersów na ziemiach Polskich i ich znaczenie dla aktywności gospodarczej w regionach, w których się osiedlali.

W ostatnim referacie tej sesji, zatytułowanym „Komodytyzacja prawdy – komodytyzacja nauki – komodytyzacja człowieka. Chrześcijańska odpowiedź”, Agnieszka

Lekka-Kowalik postawiła pytanie o konsekwencje utowarowienia wiedzy. Proces ten – stwierdziła prelegentka – wiąże się ze zmianą definicji prawdy: adekwatność sądu wobec rzeczywistości zostaje zastąpiona skutecznością realizacji celu. Utowarowienie wiedzy ostatecznie prowadzi do utowarowienia człowieka i jest szkodliwe zarówno dla nauki, jak i dla społeczeństwa. Zadaniem nauki staje się dostarczanie wiedzy, na którą jest zapotrzebowanie, a badania naukowe traktowane są jako inwestycja, która ma przynieść zysk. U podstaw takiego pojmowania nauki i wiedzy leży błąd antropologiczny: zapoznanie tego, że człowiek jest osobą i ostatecznym celem nauki, oraz błąd epistemologiczny: odrzucenie możliwości poznania prawdy przez człowieka. Agnieszka Lekka-Kowalik podkreśliła, że chrześcijańską odpowiedzią na omawiane przez nią negatywne zjawisko powinno być przywrócenie prawdzie jej statusu poznawczego i społecznego.

W ostatniej sesji, prowadzonej przez Małgorzatę Oroń (z Centrum Jana Pawła II w Lublinie) wystąpili praktycy – przedsiębiorcy, którzy deklarują chrześcijański światopogląd, a zarazem odnoszą sukcesy w biznesie. Pierwszy prelegent, ks. Tadeusz Pajurek (również reprezentujący Centrum Jana Pawła II w Lublinie) w referacie „Przedsiębiorstwo ekonomii społecznej jako podmiot oparty na wartościach chrześcijańskich” zwrócił uwagę na problemy, z jakimi borykają się na rynku pracy osoby niepełnosprawne, a następnie przedstawił historię i działalność stowarzyszenia „Misericordia” realizującego kompleksowy system wsparcia osób niepełnosprawnych, również w zakresie aktywności zawodowej. Na zakończenie ksiądz Pajurek podkreślił, że w rozwiązywaniu konfliktu między dobrem jednostki a dobrem przedsiębiorstwa należy mieć na uwadze podmiotowość osoby ludzkiej i jej godność. Przekaz ewangeliczny winien być drogowskazem dla ekonomii społecznej, a eko-

nomia społeczna wzorem i inspiracją dla przedsiębiorców.

Maciej Łoś (kierownik pierogarni „Piański”) w wystąpieniu zatytułowanym „Katolicki przedsiębiorca – INTERES-ujące” podkreślił szczególne znaczenie wartości chrześcijańskich w tworzeniu i prowadzeniu przedsiębiorstwa. Zauważył, że wartości takie, jak uczciwość, sumienność i rzetelność są punktem odniesienia dla kształtowania się cech prawdziwego przedsiębiorcy. Prelegent poruszył też między innymi zagadnienie katolicyzacji firm i kwestię chrześcijańskiego znaku jakości, w oparciu o który wielu przedsiębiorców próbuje budować sukces ekonomiczny swoich firm. Prelegent podkreślił, że przedsiębiorca powinien nie tylko dążyć do sukcesu ekonomicznego, ale przede wszystkim kierować się dobrem swoich pracowników oraz pasją tworzenia.

W wystąpieniu kończącym sesję Grzegorz Gruza (reprezentujący przedsiębiorstwo gastronomiczne „Bon Appetit” w Dominowie) w referacie „Przywództwo oparte na wartościach – aktualne wyzwanie katolickiego przedsiębiorcy” wskazał na znaczenie prawdziwego przywództwa w kierowaniu przedsiębiorstwem. Zwrócił uwagę na kwestię wewnętrznej spójności w procesie budowania przedsiębiorstwa. Podkreślił, że bogacenie się i sukces finansowy nie muszą stać w sprzeczności z wartościami katolickimi. Jako przykład przywołał postaci Romana Kluski i Thomasa Monaghana – milionerów kierujących się w biznesie takimi właśnie wartościami. Poruszył też zagadnienie odpowiedzialności liderów świata biznesu za ludzi, z którymi współpracują. W zakończeniu wystąpienia prelegent postawił pytanie: Czy chrześcijański biznes może ewangelizować?

Wykładom towarzyszyła wystawa „Papież Jan Paweł II. Dar Polski dla świata”, przygotowana przez Uniwersytet Otarty KUL. Organizację konferencji wsparło finansowo Miasto Lublin oraz Spółdzielcza Kasa

Oszczędnościowo-Kredytowa im. Chmielewskiego. Wszystkie referaty, które zostały wygłoszone podczas Konferencji, są dostępne na stronie internetowej Wydziału Filozofii KUL (http://www.kul.pl/chrzescijanstwo-a-ekonomia_art_70826.html).

Konferencja zakończyła cykl naukowych wydarzeń organizowanych przez Instytut Jana Pawła II KUL w ramach obchodów 1050 rocznicy Chrztu Polski. Inspiracją dla tego cyklu (na który składały się także konwersatoria oraz konferencja ogólnopolska) były słowa św. Jana Pawła II: „Chrzest, który w ciągu całego Millenium przyjmowały pokolenia naszych Rodaków, nie tylko wprowadzał ich w tajemnicę Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa, nie tylko czynił dziećmi Bożymi przez Łaskę, ale znajdował stale bogaty rezonans w dziejach myśli, w twórczości artystycznej, w poezji, muzyce, dramacie, plastyce, malarstwie i rzeźbie”². Fundamentem omawianej konferencji była więc idea, że chrzest – bycie chrześcijaninem, bycie krajem chrześcijańskim – przekształca wszystkie obszary ludzkiego życia, nie wyłączając sfery ekonomicznej (wcześniej analizowane były w tym aspekcie polityka, państwowość, kultura, literatura oraz nauka i technika). Prelegentami byli przedstawiciele rozmaitych nauk: ekonomii, politologii, socjologii, filozofii, ale też praktycy, którzy chrześcijańskie wartości przekuli na sukces ekonomiczny. Obrady pokazały, że współczesny świat boryka się z wieloma problemami ideowymi, takimi jak: przedkładanie skuteczności nad prawdę i zysku nad dobro rodziny, przyjmowanie fałszywych dychotomii solidarność–wolność czy pracownik–

² J a n P a w e ł II, *Inspiracja chrześcijańska w kulturze polskiej* (Przemówienie do młodzieży zgromadzonej na Wzgórzu Lecha, Gniezno, 3 VI 1979), w: *Jan Paweł II. Nauczanie papieskie*, red. E. Weron SAC, A. Jarocho SAC, t. 2 (1979) cz. 1, Pallottinum, Poznań 1990, s. 622.

przedsiębiorstwo, banalizacja moralnego zła i ślepotą moralną. Pokazały też, że rozwijane w ramach nauki społecznej Kościoła idee i proponowane przez nią rozwiązania nie straciły na aktualności – przeciwnie, mogą stać się skutecznym instrumentem przezwyciężania rozmaitych bolączek świata zainfekowanego konsumpcjonizmem i skrajnym

indywidualizmem oraz że możliwe jest osiągnięcie sukcesu ekonomicznego bez odrzucania wartości chrześcijańskich. Duża frekwencja podczas wykładów świadczyła o tym, że kwestia ekonomii budowanej na wartościach nieekonomicznych i ostatecznie im służącej jest społecznie ważna i dla społeczeństwa interesująca.